

Prof. dr hab. Leonard Szymański
Wyższa Szkoła Handlowa we Wrocławiu

Adres zamieszkania:
Ul. Szczęśliwa 38 m.7, 53-418 WROCŁAW

Recenzja
dysertacji doktorskiej mgr Iwony Dudy-Bobko:
TURYSTYKA W UKRAIŃSKIEJ CZĘŚCI ROZTOCZA W LATACH 1945-1912

Problem badawczy podjęty przez mgr Dudę-Bobko ma uzasadnienie w polskich tradycjach związanych z turystyką i lecznictwem uzdrowiskowym na Roztoczu, sięgających odległych czasów, oraz z rozwojem turystyki w II Rzeczypospolitej. Ma też swoje uzasadnienie w obecnych kontaktach Polski z Ukrainą i dużych możliwościach rozwoju turystyki w części Roztocza położonego na terenie Ukrainy. Realizacja podjętego tematu nie była jednak łatwa, gdyż stosunek do turystyki i rozwój tej dziedziny na Ukrainie w okresie Związku Radzieckiego oraz skomplikowana sytuacja Ukrainy po ogłoszeniu jej niepodległości w 1991 r. powodowały duże utrudnienia. Miały np. wpływ na dostęp do źródeł archiwalnych. W dysertacji widoczny jest też niedostatek niektórych źródeł drukowanych, np. statystyk, gdyż w latach Związku Radzieckiego dane te podawano w ograniczonym zakresie, poza tym służyły one przede wszystkim celom ideologicznym i propagandowym. Należy jednak podkreślić, że w wielu wypadkach mgr Duda-Bobko braki w źródłach bezpośrednich umiejętnie uzupełniała źródłami pośrednimi i literaturą problemu. Z realizacji zadania badawczego wywiązała się stąd dobrze, wykazała się przy tym wszechstronną wiedzą, pracowitością i wnikliwością w ocenie procesu rozwoju turystyki na Ukrainie po II wojnie światowej. Ze względu jednak na trudności źródłowe praca jest napisana nierówno i lepiej się prezentują części dysertacji, których podstawą były źródła i literatura o charakterze ogólnym niż te, w których wykorzystano zasoby archiwalne z czasów Związku Radzieckiego.

Jeżeli idzie o układ pracy, to jest on jak zwykle dyskusyjny, stąd daję pod rozwagę Autorki kilka uwag do rozważenia, gdy będzie przygotowywała pracę do druku. Jeżeli idzie o rozdział I, to trzy interesujące i dobrze napisane podrozdziały mogłyby poprzedzać podrozdział dający charakterystykę Roztocza pod kątem naturalnych i antropogenicznych walorów, które w obecnym układzie są omówione w rozdziale IV. Uważam, że byłoby to bardzo dobre

wprowadzeniem w problematykę całej dysertacji. Zwracam też uwagę, że w podrozdziale trzecim rozdziału pierwszego Autorka obiecuje Czytelnikowi omówienie losów turystyki podczas II wojny światowej, ale tego nie czyni. Tytuł podrozdziału należy stąd poprawić. Z kolei w rozdziale II przed omówieniem podstaw organizacyjnych (podrozdział 1), celowe byłoby syntetyczne omówienie polityki WKP(b), a później KPZR wobec turystyki i pokazanie kierunków jej rozwoju. Wprawdzie zagadnienia te przewijają się w treści poszczególnych podrozdziałów, ale uważam, że ich waga nakazuje jednak na odrębne potraktowanie, co byłoby też korzystniejsze dla Czytelnika. Podrozdział 3 powinno się raczej zatytułować: ***Wpływ polityki Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w rozwoju turystyki na Ukrainie ze szczególnym uwzględnieniem Rostocza***, gdyż tej problematyki podrozdział dotyczy. Uważam również, że problematyka rozdziałów III i IV jest ze sobą powiązana, ale uwarunkowania czy czynniki determinujące wpływają na rozwój, a nie odwrotnie, stąd warto rozważyć kolejność omawiania zagadnień, tym bardziej, że uwarunkowania i czynniki można widzieć szeroko: jako politykę władz ukraińskich, wpływ samorządów terytorialnych, prywatyzację, działalność organizacji rządowych oraz pozarządowych, infrastrukturę turystyczną, kadry pracujące w turystyce itp. To wszystko wprawdzie Autorka uwzględnia w swoim wykładzie, ale nie zawsze w sposób uporządkowany.

Moje uwagi są wprawdzie dyskusyjne, ale uwzględnienie przynajmniej niektórych może wpłynąć na przejrzystość wykładu. Podkreślam z kolei, że zagadnienia w ramach rozdziałów V i VI omówiła mgr Duda-Bobko starannie i przejrzysto, wstęp dobrze wprowadza Czytelnika w problematykę dysertacji, a zakończenie jest, moim zdaniem, udaną próbą syntezy.

Jeżeli idzie o ocenę poszczególnych części dysertacji, to rozdział I: ***Tradycje turystyki na Rostoczu przed 1945 rokiem*** szeroko i interesująco omawia problematykę, zwracam jednak jeszcze raz uwagę na potrzebę poprawienia tytułu podrozdziału 3 i rozważenie czy nie byłoby lepszym rozwiązaniem scharakteryzowanie w tym rozdziale Rostocza w aspekcie geograficzno-fizjograficznym i antropogenicznym, co przybliżyłoby Czytelnikowi obraz tego regionu już na początku studiowania rozprawy. Rozdział I jest bogato ilustrowany i w pełni uzasadnia zainteresowanie Autorki Rostoczem. Dla ścisłości zwracam jednak uwagę na potrzebę dokładniejszej korekty tekstu. Np. na stronie 28 mamy: „Po uzyskaniu autonomii w 1861 r.....”, ale Autorka nie podkreśliła, że chodzi o autonomię Galicji, poza tym wymieniony

rok jest początkiem kształtowania tej autonomii i powinno się podkreślić, że w zasadzie wiąże się ją z latami po 1867 r. Na s. 31 mamy z kolei: „...powołane w 1924 r. we Lwowie Ukraińskie Turystyczno-Krajoznawcze „Płaj”. Na tej samej stronie jest również: „Na terenie Roztocza Ukraińskiego obowiązywało...”, gdy nie było i nie ma polskiego i ukraińskiego Roztocza. Lepiej więc określić, że na części Roztocza leżącego obecnie

Uwarunkowania społeczno-polityczne rozwoju turystyki w Ukraińskiej Socjalistycznej Republice Radzieckiej (1945-1991), omówiła Autorka w rozdziale II w stopniu, na który pozwoliły jej źródła, a nie zawsze pozwalały one w szerszym wymiarze, na co wpływał prymat ideologii w ruchu turystycznym nad innymi aspektami rozwoju tej dziedziny; propagandowy charakter większości informacji i dostosowywanie statystyki do potrzeb ideologicznych oraz propagandowych komunistycznej partii. Związek Radziecki nawet w latach siedemdziesiątych reglamentował wyjazdy swoich obywateli, także do tzw. Krajów Demokracji Ludowej. Wiele zakładów pracy miało status zakładów zamkniętych i z nich w ogóle nie wyjeżdżano, a z innych wyjeżdżano po gruntownej selekcji na wszystkich etapach instancji partyjnych w zakładach pracy czy instytucjach. Cały ruch turystyczny wyjazdowy i przyjazdowy odbywał się też na ściśle określonych trasach i pod ścisłym nadzorem służb bezpieczeństwa. Tego oczywiście w źródłach się nie znajdzie. Z kolei dane statystyczne są wrywkowe i niewiele mówią. Można jednak nieco je wzbogacić, uzupełniając informacjami dotyczącymi chociażby wyjazdów do ZSRR turystów polskich. Były one prezentowane w Rocznikach Statystycznych. Wiele danych podaje też Piotr Kłysz (*Z historii zagranicznego ruchu turystycznego w Polsce*). Niewykluczone, że niektóre dane dotyczące ruchu turystycznego z krajów zachodnich do Związku Radzieckiego mogą być prezentowane w statystyce międzynarodowej, co można sprawdzić poprzez kwerendę wydawnictw statystycznych. Zdaję sobie sprawę z trudności, przed jakimi stała mgr Duda-Bobko, i moje uwagi nie mają na celu podważenia Jej pracy i osiągnięcia badawczego. Daję jedynie sugestie dotyczące ewentualnego pogłębienia niektórych zagadnień w toku przygotowywania tekstu do druku. Za celowe uważam zaś syntetyczne scharakteryzowanie w osobnym podrozdziale polityki komunistycznej partii Związku Radzieckiego wobec turystyki i omówienie głównych kierunków rozwoju tej dziedziny. Te zagadnienia przewijają się wprawdzie w kilku podrozdziałach, ale powinny być, moim zdaniem, ujęte osobno. Zwracam też uwagę, że część tekstu na stronie 48 dotyczy turystyki w Polsce Ludowej, a nie w Związku Radzieckim i

znalazła się w tym miejscu przez pomyłkę. Publikując pracę celowe byłoby też przedstawienie struktur organizacyjnych itp. w formie graficznej, co przy dzisiejszej technice nie jest trudne. Zwracam również uwagę na potrzebę zmiany tytułu podrozdziału 2, o czym wspomniałem wcześniej.

Rozdział III: **Rozwój turystyki w ukraińskiej części roztocza (1991-2012)** jest po rozdziale I najważniejszą częścią rozprawy, gdyż pokazuje, jak kształtowała się wobec turystyki polityka władz państwowych Ukrainy po ogłoszeniu niepodległości. Prezentuje też charakter przemian w turystyce na tle zmian ustrojowych oraz omawia system organizacji turystyki w okresie po 1990 r. Z rozdziałem tym koresponduje rozdział V: **Organizacje, stowarzyszenia i podmioty turystyczne (1991-2012)**, oraz rozdział VI: **Formy turystyki na roztoczu ukraińskim**, w którego tytule należałoby jednak dodać: **po 1990 roku**. Te trzy rozdziały prezentują, w różnych aspektach, rozwój turystyki w ponad już dwudziestoletnim okresie niepodległości Ukrainy. Rozdział IV, omawiający czynniki determinujące rozwój turystyki na Rostoczu, wyraźnie zakłóca więź problemową rozdziałów III, V oraz VI, co należałoby jednak w druku wyeliminować.

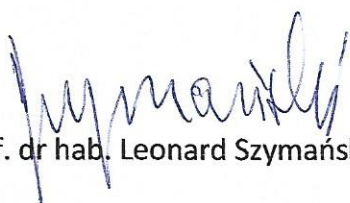
Rozwój turystyki na Rostoczu, w kontekście trzech wymienionych rozdziałów oraz podrozdziałów 3 i 4 w rozdziale IV, dotyczących infrastruktury turystycznej i kwalifikowanych kadr turystycznych, omówiła Autorka wszechstronnie i interesująco. Pracę studiowałem nie tylko jako recenzent, ale i czytelnik, stąd byłbym za większym uporządkowaniem niektórych zagadnień. W rozdziale III celowe byłoby mocniejsze uwypuklenie polityki władz państwowych wobec turystyki w odniesieniu do całej Ukrainy, a nie tylko do Rostocza. W tekście ten problem jest uwzględniony, ale celowe byłoby wyodrębnienie zagadnienia, jak również omówienie kierunków rozwoju turystyki i jej organizacji w osobnym podrozdziale. Dla Czytelnika znacznym ułatwieniem studiowania problematyki dysertacji byłoby również ujęcie niektórych zagadnień w formie rysunków, wykresów i tabel, ale nie wiem czy źródła na to pozwalają. Dla polskiego Czytelnika interesujące byłoby wyraźniejsze niż obecnie określenie czynnika rządowego i samorządowego w rozwoju turystyki oraz zadań organizacji rządowych i pozarządowych oraz samorządowych.

Zakończenie jest dobrą próbą syntezy. Autorka jest przy tym bardziej krytyczna w ocenach niż w zasadniczych częściach pracy, co jest dużym walorem tej części dysertacji. Należy też podkreślić, że pod względem formalnym pracę napisano starannie. W dysertacji

zawarto bardzo interesujące źródła ikonograficzne i mapy, poza tym Autorka opracowała kilka tabel w tym tzw. SWOT Roztocza w obrębie Ukrainy i klasyfikację przedsiębiorstw turystycznych tego regionu. Zasadniczy tekst uzupełniają też starannie wykonane indeksy nazw geograficznych oraz nazwisk.

W podsumowaniu mojej recenzji chciałbym podkreślić, że mgr Iwona Duda-Bobko z podjętego zadania badawczego wywiązała się dobrze, a moje uwagi zawarte w recenzji są w większości dyskusyjne i nie podważają wartości opracowania. **Dysertację doktorską pt.: *TURYSTYKA W UKRAIŃSKIEJ CZĘŚCI ROZTOCZA W LATACH 1945-2012*, uważam za opracowanie wartościowe i w pełni odpowiadające wymogom ustawowym, stąd wnoszę o dopuszczenie mgr Iwony Dudy-Bobko do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Wrocław, 3 stycznia 2016

Prof. dr hab. Leonard Szymański